

Szabad Magyarország

A salgótarjáni foglytábor magyar folyóirata 1945

Idestova két évtizede annak, hogy a Borsod megyei pártarchívumból a megyei múzeum gyűjteményébe került a salgótarjáni foglytábor folyóiratából néhány szám. Akkor még a miskolci múzeum helytörténész műzeológusa voltam, s a faliújságszámokat azonnal vallatóra fogtam. Nagyság, téma és a híryanag kronológiája alapján igyekeztem az egymáshoz tartozó lapokat összeválogatni, s a megjelenési időt megállapítani.

A faliújságnak csak a második, negyedik, ötödik, hetedik, nyolcadik és kilencedik száma maradt ránk töredékesen vagy teljesen. Szerkesztője *dernői Klekner Rudolf*, az orosz szöveg írója *Takáts Lajos*, az orosz fordító *Ráth Miklós*, a lap rajzoló munkatársa pedig *Bok Rudolf* volt. Az ötödik számból azt is megtudjuk, hogy a lap havonként kétszer jelent meg, időpontját azonban a szerkesztők soha nem tüntették fel. Ezt sajnos minden lapszámnál ki kellett következtetni. S mivel a hatodik szám bizonyosan 1945. május elsejére születt, az ötödiknek április közepén, a negyediknek ugyanezen hó elején stb. kellett megjelenie. De a rendszeresség természetesen nem kérhető számon a szerkesztőségen. Kimaradtak lapszámok, vagy még rendkívüli kiadásra is gondoltak. A kronológiát tehát a lap híryanagának az ismeretében próbáltam megállapítani. Elképzelhető, hogy esetleg újabb lapszámok előkerülése után az időrend módosulni fog.

Felrevezetve, felégetve hagyott itt a német; 2. szám 1945. február 2. A vezércikk írója a főszerkesztő, Klekner Rudolf, aki később is bátran vállalja hasonló hangvételű cikkek írását. Most így agítal: „Félrevezetve, végigdúlva, felégetve hagyott itt, saját bőrét mentve a német náci társaság... Szálasi németbérenc klikkjének sikerült az utolsó pillanatban lejtőre taszítani országunk rozszant állapotban levő szekerét, piszkos öncélokkel cserélve ki, aljasítva le a legnagyobb, legszentebb nemzeti, népi érdekeket...”

A számból arról is értesülünk, hogy minden szakmunkás a táborban a maga mesterségét folytatja, így a cigányok feladata a muzsikálás. Megtudjuk, hogy a város és a tábor lakói között igen szoros volt a kapcsolat. Tudomást szerzünk a belső nehézségekről, így többek között az elharapózott lopásokról is. Minden táborlakónak pontosan be kellett tartania az egészségügyi szabályokat, emiatt – olvashatjuk az egyik cikkben – „az orosz táborparancsnokság bölcs előrelátásából... olyan fürdők, fertőtlenítők van, hogy a tetű a táborban olyan ritka, mint a fehér holló... Szinte felesleges mondani, hogy ez az intézmény, ahol emberek tesz-

nek tisztába, minden zugában maga is olyan tiszta, mintha egy modern kórház volna...” A lap illusztrációi is efelett tréfálkoznak. A líra is megjelenik ebben a számban, különösebb figyelmet nem érdemel.

Köszönjük nektek azt a sok jót; 4. szám. 1945. március 15. Mint mind-egyik szám, ez is vezércikkkel kezdődik. Írója az újjáépítés fontosságára hívja fel az olvasók figyelmét: „A nemzet – írja Klekner – kiszabadult a német imperializmus halálos nyomása alól, s ezzel visszanyertük szabadságunkat... A nemzet demokratikus fejlődése érdekében meg kell szűn-nie az osztálykülönbségeknek, az osztálygyűlöletnek...”

Ezután a város és a tábor viszonyát elemzi a cikkíró: „Amikor beér-tünk annak idején a városba, már akkor is jobbról, balról repültek fe-lénk a csomagok, a dohány stb. adományok. Azóta sok idő telt el és Tarján áldozatkész népc az élelmezési nehézségek ellenére is napról nap-ra egyre nagyobb tömegben hozza készletének legjavát saját magától megvonva, táborunk asztalára... Munkás és Bányász testvérek, Polgártár-sak, Polgártársnők, köszönjük nektek azt a sok jót, amivel elhalmozta-tok. Új szellemet, új irányt látunk... A munka legyőzte a gőgöt. A tár-sadalmi előítéletek leomlása tette az intellektuel kezét a magyar mun-kás becsületes, kerges tenyerébe. A fizikai és szellemi munkás kéz a kézben küzd az egészségesebb, boldogabb, demokratikus, szabad Magyar-országért... minden fogolytársam nevében hálás köszönetemet fejezem ki Tarján népének, csupaszív vezetőségének hidászainkkal és a tisztikarral szemben tanúsított példás gondoskodásért.”

A nevetőoldal tréfás, szatirikus rajzai, rigmusai bizonyára felkeltették az olvasók figyelmét.

A magyar nem akart háborúskodni; 5. szám. 1945. április 1. A fejléc megváltozott, s vele együtt a lap hangvétele is. A vezércikk írója, *Kim Lajos* a fegyelem, a fegyelmezetség megromlása miatt panaszkodik. Meg-lazult a tábor belső rendje. Nem tartják be az egészségügyi előírásokat a táborlakók, s emiatt a flekktifusz szedi áldozatait.

Takáts Lajos A magyar nemzeti tudat újjánevelésének célkitűzései című cik-kében minden magyar számára meghatározza az elkövetkezendő hetek, hónapok, évek feladatait. „Valamennyi magyarnak nevelnie kell magát és másokat a szabadság ismeretére és szeretetére. Mert – folytatja –, ha a magyar nemzet nem nevelődik újjá, könnyen ismét odajuthat, mint kö-zülünk sokan, akik 1918-ban azzal kerültek haza a frontról, hogy egy örült, megokolatlan harcból szabadultunk, fogadkoztak, hogy soha többé – és megérték, hogy puskát nyomtak a kezükbe egy még örültebb és még megokolatlanabb harcra... A dolgozó nemzet azt sem tudta, hogy tu-lajdonképpen miért harcol a magyarság... Ha választ kaptam erre a kér-désre – ahol sikerült bizalmas beszédre melegegdnünk –, a németet szid-ták és a kormány intézkedéseit... De ugyanúgy gondolkodtak katonáink is. Ha valaki azt meri állítani, hogy a magyar katona meggyőződésből, szívesen harcolt a németek oldalán, az hazudik. [...] A nevelés előtt te-hát hármas célkitűzés áll: 1. A magyar nemzet műveltségbeni felemelé-se; 2. Politikai éretté tétele; 3. Erőssé és szabadakaratúvá való nevelése. Úgy is mondhatnám: 1. A magyar nép képes legyen arra, hogy ember-hez méltó, boldogabb életet teremtsen magának. 2. Tudja, hogy ennek megvédésére és fejlesztésére melyik a helyes út. 3. Elég erős legyen, hogy ezt a helyes utat járni is tudja.”

Takáts Lajos cikke, kétségtelen, korszerű elveket fogalmazott meg, amely abban a szituációban, egy szörnyű világégés után, a tájékoztatás lassúbodása következtében, a tábor bizonyára nagyon zárt keretec között figyelemre méltó teljesítmény.

Az ötödik számban ezenkívül Klekner cikke kelti fel a figyelmet, amely *Bajtárs, baj van az idegekkel* címet kapott. Megtudjuk belőle, hogy a nemzetközi fogolytáborban igen sok a veszekedés és az idegeskedés... „Az idegességnek – elmélkedik Klekner – csíráztató melegágya abban rejlik, hogy az emberek legnagyobb része nem akar elfoglaltságot szerezni magának, hogy ezzel lekösse idejét és hasznosan töltsse napjait... A mi részünkre semmi sem fontosabb annál, minthogy igyekezzünk magunkat hasznossá tenni a tábor életében, igyekezzünk jókedvet, derűt teremteni és életkedvet önteni az elcsigázott lelkekbe. Erre ezer és ezer alkalom kínálkozik: nyelvek tanulása, társasjátékok, ének, zene, irodalom stb., melyek mind unalom- és gondúzó lehetőségek...”

Klekner sorai jól jellemzik a tábor belső viszonyait, helyesen ismeri fel, hogy a belső békétlenkedés megszüntetésére csak egyetlen megoldás lehetséges: keressen mindenki a maga számára olyan elfoglaltságot, amely a tábor közössége számára is hasznos.

A jövőben nem öntenek többé ágyút a harangból; 6. szám. 1945. május 1. Ez a szám díszes, rajzos oldallal indul. Két kéz a sarlót és a kapácsot illeszti egybe egy eke és egy üllő és egy búzakalász felett. A rajz felett felírás: 1945. május 1. A *Május 1.* című cikkében ismét dernői Klekner elmélkedik. A háború lassan-lassan a végéhez közeledik. Magyarország már teljesen szabad, a hadsereg egy része fegyverét a németek ellen fordította. A béke azonban egyelőre még várat magára.

„Ma május első napján – folytatja gondolatait Klekner – a szellemi és fizikai munkás néma kézzszorítására épül fel az új munkarend... Elérkezett az óra. »Finita la commedia«. Hisszük, hogy a jövőben nem öntenek többé ágyút a harangból, nem kovácsolnak fegyvert vasból és nem zavarja meg már semmi a nyugodt építő, termelőmunkánkat.”

Kerekes István tanító cikke beszél a múlt avult eszméiről, a hamis ígéretekről, amelyekkel éveken át kecsgették a magyarságot, az önámításról, amellyel bizonyos osztályokat teljesen háttérbe szorítottak. Világosan érzi Kerekes, hogy csak egyetlen gondolat érvényesülhet a mai Magyarországon – a demokrácia. A direkt propaganda eszközeivel áll az új gondolat mellé, s fenyegeti meg mindazokat, akik a demokrácia érvényesülését meg akarják akadályozni. Cikkének propagandisztikus hangvételére elegendő csak néhány mondat: „Eltársak, elvtársnők! Fizikai és szellemi munkásai az országnak! A 26. év utáni első szabad, piros május reggelén tekintsünk egy röpke pillantást a múltba... építsük ki a jövő munkaprogramját, jelöljük ki az utat, melyen minden munkás és dolgozó magyarnak haladnia kell... Küszöböljük ki magunkból mindent a múlt elavult eszméiből...! Itt csak egy világnézet győzedelmeskedhet, s ez a demokrácia... Vigyük önmagunkban diadalra a mai kor szent eszméit, s akkor nem lesz többé tatárjárás, mohácsi vész, náci pokol, de lesz helyette virágzó ország...!”

A nevetőoldalon egy szatirikus politikai rajzot látunk: egy toldozott-foldozott léggömb kosarában Hitler, Göring kapaszkodik rémülten, s így próbálnak elmenekülni a felszabadított Berlinből.

Az ünneplés napjai után jönnek a munkás hétköznapok; 8. szám, 1945. május. „Szinte nevetségesnek és visszataszítónak tűnik fel – olvashatjuk a vezércikkben – a mai szabad életben, hogy valaha, nem is olyan rében bünszamba ment a munka vasárnapjának, a tavasz legszebb vasárnapjának megünneplése. Milliók ünnepeltek a felszabadult országban, egyaránt örülve a való élet, s a természet tavaszán. Milliók ünnepeltek testvéri és bajtársi együttérzéssel zászlóikat lengetve, eszmét hirdetve, mely eszme eddig is ott szunnyadt minden szabadságra vágyó magyar lélekben...” A fogolytáborban is méltón ünnepelték meg a május elsejét: „...Az orosz, magyar, szlovák nemzeti imák után táborparancsnokunk keresetlen szavakkal szólott a táborban levő bajtársakhoz a nap jelentőségéről... Zeneszámok, magyar nóták, magyar és szerb énekkarok szép hazafias ének-számai tették emlékezetessé, felejthetetlenné az egyszerű keretek között létrehozott bajtársi ünnepet, s bár az eső annak befejezését megzavarta, mégis biztos tudatában vagyunk annak, hogy e kis ünnep elérte célját mindannyiunk lelkében. A megjelent orosz tisztikar arcáról sugárzó meglepődés csak fokozta a szereplők kedvét és a bajtársak zúgó tapsorkánja volt a jól megérdemelt fizetés minden egyes számért... Az ünneplés napja után jönnek a munkás hétköznapok, melyek mind-mind építő kövei az új szabad Magyarország épülő, hatalmas fellegrájának...”

S ebben a számban már megjelennek az új rovatban azok a viccek, amelyeket az előző számban kért olvasóitól a lap szerkesztősége. Dernői Klekner, mint majdnem minden számban, most is jelentkezik verssel. Mondanivalója prózában talán jobban érvényesülne, mint versben... A szám harmadik oldalán ismét több tréfás rajzot találunk. Az egyikben a fogolytábor szögesdrótján túlról lányok integetnek, akik telt kosarakat cipelnek. A tábor lakói meg a szögesdróton innen figyelik közeledésüket. Messziről egy fogoly szalad „Gyön a kaja” felkiáltással. Egy képsort láthatunk egy magyar és egy német fogoly birkózásáról, amelyből természetesen a magyar kerül ki győztesen.

A béke áldott anyala kopogtat házunk ajtaján; 9. szám 1945. május 15. A vezércikket ismét Klekner fogalmazta meg: „Szinte nem is tudjuk felfogni – írja –, értékelni, érzékelni e nap jelentőségét, amikor a hosszú háborúba belefásult lelkek millióit rázza fel a hír: a szenvedésnek vége és végre a béke áldott anyala kopogtat házunk, szívünk, lelkünk ajtaján... A gyárak szirénái megszólalnak, a harangok zúgnak. Mindenki ünnepel, mindenki örül. A munkás leteszi a szerszámát, a tisztviselő tollát, a katona fegyverét... egy-egy pillanatra..., majd tovább folyik a munka a béke jegyében... Nehéz elhinni, hogy nem olvasunk több hadijelentést, hogy a rádió és az újságok nem az emberek millióinak pusztításáról, hanem az élet békés menetéről fognak a jövőben szólni... A viszontlátás örömpercei előtt állunk. Sokunkról még ma sem tudják, hogy élünk-e, vagy halunk, sokan nem tudnak szeretteik sorsáról, de akikről tudnak, akik már látták szeretteiket és beszéltek velük néhány szót, azok is vágyódnak a rabkatonáknak szívének, lelkének minden vágyódásával szabadon, felszabadultan ölelni... Emlékezzünk azokra, akik értünk, talán helyettünk vérezték el a harc mezején, akik nem érhették meg e nagy örömmünnepet!... A tél, a pusztító tél mögöttünk van. Menjünk előre a tavaszhoz át a nyárba, és legyen az sokáig madárdalozó, csókos, boldog, szabad, munkás, magyar nyár...!

Ezután újabb rovat jelenik meg a lapban, s ez a *Hírek* címet kapta. Szólnak benne a kül- és belpolitikáról, a sportélet megindulásáról, a színházak, mozik megnyitásáról.

A sportról szólva az első helyen a labdarúgást említik meg. A belpolitikai kérdések sorában a földreformrendeletéről olvashatunk. Heves megyében már 110 000 hold földet osztottak szét. Megtudjuk, hogy készül a választójogi törvény, s még azt is, hogy Pesten a Kék Duna grill megnyílt, Vörös Anci felléptével.

Semmi jele nincs annak, hogy a kilencedik számot újabbak követték volna. Nem lehetetlen, hogy június elejére már a tábor is megszűnt, s lakói családjaik körében fogtak az újjáépítés, a romeltakarítás biztató munkájához.

A cikkek azonban, amelyekből fentebb idéztem, néhány alapkérdést tisztáznak. Így többek között azt, hogy a táborban, amelynek szovjet parancsnoksága volt, magyar, német, szlovák, szerb katonákat őriztek.

Az a cikkek hangvételéből is sejthető, hogy az emésztő háború évei sikerrel „képezték át” a fogolytábor lakóit. Az azonban nem az intenzív agitáció következményeként, hanem belső meggyőződésből fogalmazódhatott meg, hogy a magyar nemzet soha sem akart ebbe az átkos háborúba belekeveredni. A „folyóirat” szerkesztősége azonban nem állott meg a sopánkodásnál. Felmérték a teendőket. Tudták, hogy valami gyökeresen új, alapvetően más eszmerendszer keretén belül kell mielőbb a békés munkát megkezdeniük. Semmi nyoma nincs tehát az enerváltságnak, a tehetetlenségnek, az elkeseredésnek.

A hadifogolytábor lapját olvasva, természetesen néhány kérdés is megfogalmazódik bennünk. Topográfiai, kronológiai, tartalmi kérdések: hol, mikortól meddig működött Tarjánban ez a tábor? Azt hiszem valakinek, aki a hely történetével alaposabban megismerkedhetett, kellene továbbkutatnia a témát. Hátha él még valaki –, s miért is ne élhetne! –, aki a mostaninál részletesebb, személyesebb emlékekkel tudná a tábor történetét feltárni. Ami a kezünkben levő dokumentumokból így is világos: a fogolytábor faliújságának szerkesztői megrendítő tudósítói a váltás folyamatának, felszabadulásunk első perceinek.

KILIÁN ISTVÁN